

Ljiljana Filipović

UVODNA BILJEŠKA

ANTIGONINA LICA

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAMA

Antigonina pripovijest, njezina osobnost koja utjelovljuje hrabrost i odlučnost te etički stavovi koje proizvodi pozicija na koju ju je ustoličio autor, čine je idealnim likom i modelom drama i teoretsko-etičkih rasprava gotovo svih dramatičara i mislilaca koji drže do sebe.

Ali, Antigona ne pripada ni mrtvima ni živima. Njezina tragedija, a zadivljenost publike, počinje kada se nađe u međuprostoru života i smrti, između dviju smrti. Pa ipak, upravo je simbolička smrt, isključenje iz zajednice živih prije stvarne smrti, kada je, kako sama kaže, *tek živi mrtvac*, vodi uzvišenosti. A njezino ustrajanje da djeluje ne pripadajući ni jednom od svjetova, ni državi ni društvu, osuđena od državne vlasti, zastupajući tek svoju želju, nadahnulo je Jacquesa Lacana u njegovim seminarima o etici psihoanalize održanim 1959./1960. i na promišljanje dviju različitih pozicija analitičara, jednom koja regulira postojeće stanje i probleme i drugom koja poštuje i ostaje vjerna želji, djelovanju u skladu sa svojom željom. Jer, pojam je želje u središtu psihoanalitičkog sustava, ali ujedno analitičara suočava s moralnom dvojbom i etičkim pitanjima. Može izgledati da pravilo neutralnosti analitičaru nudi izlaz, međutim, kako i sam Lacan ističe, ne postoji eti-

čki neutralna pozicija. Te analitička etika koju formulira povezuje akciju prema želji, a sažeta je u pitanju: Jeste li djelovali u skladu sa svojom željom? Međutim, Judith Butler u knjizi *Antigone's Claim / Kinship between Life & Death*, objavljenoj 2000. godine, istražuje koji bi oblici srodnosti Antigoni omogućili da nastavi živjeti te kojim bi smjerom psihoanaliza krenula da je pošla od Antigone kao postedipalnog subjekta, a ne od samog Edipa.

Ogledi odabrani za ovaj tematski blok nastoje osvijetliti manje poznate ideje i dvojbe o Antigoni, one momente koji pokazuju sjenu njezina sjaja, uzvišenosti i nedodirljivosti. Zanimljivo je koje od Antigoninih identiteta razotkrivaju pojedini autori, zrcaleći time ne samo individualne ranjivosti i ambivalentnosti nego i problematična etička stanja civilizacijskog ustrojstva. Sigrun Roßmanith zaokupljena je putovima i stranputicama ženskog identiteta. Naime, da bi pronašla sebe, žena bi morala uzeti natrag svoje idealno ja ustupljeno ocu. Iako time gubi svoj ideal, tek joj to otvara slobodan put za nove orijentacije. Philipu Weissmanu u njegovoj psihoanalitičkoj studiji *Creativity in the Theatre* iz 1965. Sofoklova *Antigona* poticaj je za temu analize psihološkog ustrojstva usidjelice, ali koja se ne može ne pro-

Sofoklo, *Antigona*, HNK Zagreb 1985. / Božidar Boban i Begović

matrati kritički u suvremenom dobu u kojem je upravo "usjedilaštvo" odabir koji omogućava slobodu djelovanja. Marc de Kesel promišlja moguće konzekvencije postavke svrgavanja Antigone s pijedestala uzvišenosti i naglašavanja njezine moguće komične antiherojske paradigme koji bi je približio figurama svakodnevnice. Judith Butler ističe ulogu riječi u *Antigoni* koja kao drama antedatira svoju predpovijest, kao ona koja je napisana prije *Edipa na Kolonu* te naznačuje kako kletva djeluje u određenoj temporalnosti. *Izgovorena prije događaja, njezina sila jedino se zna retroaktivno; njezina sila prethodi izričaju, kao da izričaj paradoksalno inauguri- ra nužnost njezine predpovijesti i onoga što će se uvijek pokazati kao već istinito.* Djelujući kao netko tko nema pravo djelovati, Antigona uznemiruje vokabular srodnosti koji je preduvjet ljudskoga, implicitno postavljajući pitanje što su stvarno ti preduvjeti. Ideologija koja je ograničava istodobno je lansira u postojanje. Ona djeluje, ona govori, ona postaje ona za koju je go-

vorni čin koban, ali ta kobnost nadilazi njezin život i ulazi u diskurs razumljivosti kao njegova obećavajuća budućnost.

Ali koliko se uistinu želi preživjeti Antigona? I tko bi ona uopće bila? Sestra Gregora Samse? Sigmund Freud podsjeća na značenje patnje *tragičnog* junaka kao i njegove *tragične* krivnje kao određenja njegova života, kao *junaka velike prдавne tragedije, koja se u tragediji tendenciozno ponavlja, koji preuzima na sebe tragičnu krivnju* da bi članove kora oslobodio njihove. *Scena na pozornici je u službi, podsjeća nas Freud i na našu čestu suvremenu situaciju, rafiniranog licemjerja, proizašlog iz povijesne scene (Totem i tabu).* Jer, članovi su kora, koji se iscrpljuju jadikujući, prouzročili junakove patnje kome su dodijeljeni i zločin i razrješenje kao i *pobuna protiv autoriteta.* Tragični junak time, i ne baš svojevrijedno, postaje njihovim spasiteljem. Ne treba zaboraviti, tragedija ne zahtijeva samo pisca, upravo je publika ta koja je nadahnjuje.